

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.17>
UDC code: 343.98 (477)

Володимир Гриценко,

аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5355-5408>,
e-mail: grytsenko_2019@meta.ua

Володимир Гриценко

Сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя

З огляду на вагомість спеціальних знань у вирішенні тактичних завдань розслідування та завдань кримінального провадження, метою статті стало визначення поняття, сутності і типових форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. На підставі узагальнення теоретичних підходів до розкриття сутності спеціальних знань, обґрунтовано тезу, що з часом авторські визначення кількісно ускладнилися та якісно вдосконалилися. З'ясовано, що на сьогоднішній день нетрадиційним стало використання у кримінальному провадженні спеціальних знань у галузі ремесла, прерогативу у використанні органи досудового розслідування віддають тим формам, в основу яких покладено науково обґрунтовані положення, хоча свого часу саме ремісничі знання та навички і стали основою для розвитку наукових теорій і концепцій. З'ясовано, що найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя є залучення експерта для проведення експертизи. Також сформульовано низку інших концептуальних висновків.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, спеціальні знання, кримінальне правопорушення, правосуддя, судочинство, спеціаліст, експерт, судова експертиза.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Disclaimer

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

Contributors

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

Declaration of Competing Interest

The author declare that they have no conflict of interest.

Постановка наукової проблеми. Проблематика використання спеціальних знань належить до однієї з найобговорюваніших у спеціальній літературі. Це зумовлено тим, що спеціальні знання – це ті, що не належать до професійної компетенції правників, а тому передбачають взаємодію з їх носіями, якими в кримінальному провадженні є експерт та спеціаліст.

Активна взаємодія з носіями спеціальних знань, яких в юридичній літературі традиційно називають обізнаними особами, як правило, відбувається на стадії досудового розслідування. Тобто запит на взаємодію із ними найчастіше ініціюється органами досудового розслідування, адвокатами, які беруть участь в кримінальному провадженні та деякими іншими учасниками кримінального провадження. На якості взаємодії органів досудового розслідування з обізнаними особами позначається низка чинників, а тому важливо їх враховувати на всіх етапах кримінальної процесуальної діяльності.

Достатньо складними до розслідування є кримінальні правопорушення проти правосуддя. Це зумовлено не тільки їх високим рівнем суспільної небезпеки, а й тим, що здебільшого всі діяння, криміналізовані законодавцем у межах цієї групи, пов'язані з протидією об'єктивному та незалежному правосуддю, а це завжди пов'язано з реалізацією комплексу дій інтелектуального, а подекуди й агресивного характеру. Тому

вважаємо, що саме можливості експертних досліджень, а також інших форм спеціальних знань мають використовуватися в повному обсязі, а це вимагає належного наукового забезпечення питань, котрі охоплюються цією проблематикою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомі дослідження у контексті проблематики використання спеціальних знань провели М. С. Бокаріус, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. О. Гусева, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, О. І. Мотлях, Г. М. Надгорний, І. А. Петрова, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Г. О. Спіцина, Р. Л. Степанюк, З. М. Соколовський, Д. М. Тимчишин, В. В. Циркаль, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський, В. О. Яремчук та ін.

Протягом останнього часу проблематику використання спеціальних знань досліджують з урахуванням специфіки певної групи кримінальних правопорушень. Лише впродовж 2023-2024 рр. захищено дисертаційні дослідження, присвячені використанню спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем¹, кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу², вбивств³, таємного викрадення чужого майна⁴, терористичного акту⁵ тощо. Попри плідну роботу фундаторів криміналістичного вчення та молодих вчених поза увагою досі залишаються питання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Викладені обставини сукупно і визначили вектор нашого дослідження.

Мета статті – визначити поняття, сутність і типові форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття спеціальні знання використовуються традиційно для позначення тих знань, що не є професійними для сторони обвинувачення, тобто «відсутні у сторони обвинувачення»⁶. Зосереджуючи увагу на професійному спрямуванні спеціальних знань, В. Г. Гончаренко запропонував розуміти під ними знання у галузях науки, техніки, мистецтва або ремесла, застосування яких зумовлено потребою отримання доказової інформації⁷. З часом

V. Grytsenko

THE ESSENCE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE USED IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST JUSTICE

Given the importance of special knowledge in solving tactical tasks of investigation and tasks of criminal proceedings, the purpose of the article is to define the concept, essence and typical forms of special knowledge used in the investigation of criminal offenses against justice. Based on the generalization of theoretical approaches to the essence of specialized knowledge, the author substantiates the thesis that over time, the author's definitions have become quantitatively more complex and qualitatively improved. It is found that today the use of specialized knowledge in the field of craft in criminal proceedings has become unconventional, and the pre-trial investigation authorities give the prerogative to those forms which are based on scientifically sound provisions, although at one time it was craft knowledge and skills which became the basis for the development of scientific theories and concepts. It is found that the most common form of using specialized knowledge in the investigation of criminal offenses against justice is to engage an expert to conduct an examination. A number of other conceptual conclusions are also formulated.

Keywords: criminal proceedings, pre-trial investigation, specialized knowledge, criminal offense, justice, judicial proceedings, specialist, expert, forensic examination.

¹ Семенюк О. А. Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2024. 253 с.

² Лісіцький А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 298 с.

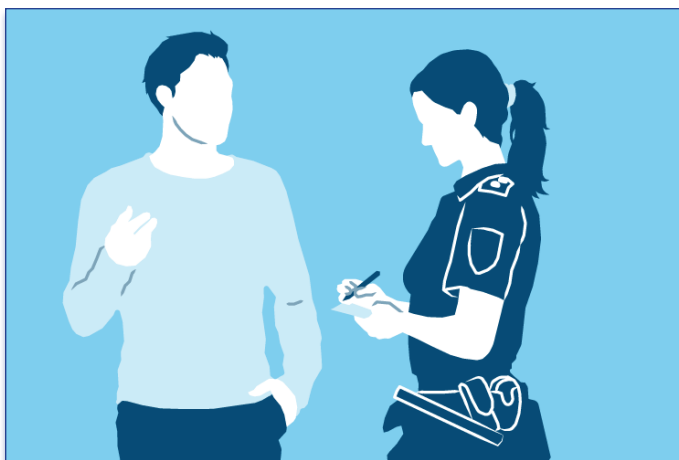
³ Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2023. 297 с.

⁴ Гайдар О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусевої. Харків : ТОВ «У справі», 2023. 185 с.

⁵ Лаврінченко Д. В. Використання спеціальних знань під час розслідування терористичних актів : дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2024. 246 с.

⁶ Фастовець В. А. Деякі проблемні питання щодо визначення змісту спеціальних знань у кримінальному судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. № 15. С. 172-173.

⁷ Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. (Методологические вопросы). Киев : Вища шк., 1980. 160 с.

V. Grytsenko

DAS WESEN DES FACHWISSENS, DAS BEI DER ERMITTLUNG VON STRAFTATEN GEGEN DIE JUSTIZ VERWENDET WIRD

In Anbetracht der Bedeutung des Fachwissens bei der Lösung von ermittlungstaktischen und strafprozessualen Aufgaben besteht das Ziel des Artikels darin, den Begriff, das Wesen und die typischen Formen des Fachwissens zu definieren, das bei der Ermittlung von Straftaten gegen die Justiz verwendet wird. Ausgehend von der Verallgemeinerung der theoretischen Ansätze zum Wesen des Fachwissens begründet der Autor die These, dass seine Definitionen im Laufe der Zeit quantitativ komplexer und qualitativ besser geworden sind. Es wird festgestellt, dass die Verwendung von Spezialwissen im Bereich des Handwerks im Strafverfahren heute unkonventionell geworden ist und die Ermittlungsbehörden im Vorfeld des Verfahrens jenen Formen den Vorzug geben, die auf wissenschaftlich fundierten Bestimmungen beruhen, obwohl es einst handwerkliche Kenntnisse und Fähigkeiten waren, die zur Grundlage für die Entwicklung wissenschaftlicher Theorien und Konzepte wurden. Es wird festgestellt, dass die häufigste Form der Nutzung von Fachwissen bei der Untersuchung von Straftaten gegen die Justiz darin besteht, einen Sachverständigen mit der Durchführung einer Untersuchung zu beauftragen. Darüber hinaus formuliert der Autor eine Reihe weiterer konzeptioneller Schlussfolgerungen.

Stichworte: Strafverfahren, Ermittlungsverfahren, Spezialwissen, Straftat, Justiz, Gerichtsverfahren, Spezialist,

Сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя

визначення вчених суттєво змінювалися. Натепер кількість іманентних ознак, що знаходять своє висвітлення у запропонованих дефініціях, збільшується.

Наприклад, Д. В. Лавріненко визначив, що поняття спеціальних знань, котрі використовуються у кримінальному судочинстві – це система «незагальновідомих наукових знань, практичних навичок і вмінь, отриманих в результаті професійної освіти за певним фахом чи досвіду практичної роботи, що використовуються в кримінальному судочинстві в цілях сприяння органам досудового розслідування у зборі та дослідженні доказів, виявленні, фіксації та оцінці слідової інформації орієнтуючого або довідкового характеру»⁸.

О. В. Гайдар під спеціальними знаннями, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна запропонувала розуміти знання у певних галузях, окрім права, котрі отримані на підставі засвоєння теоретичного матеріалу і закріплені у процесі практичної діяльності, завдяки використанню яких сторони кримінального провадження та суд отримують допомогу у вирішенні окремих завдань кримінального провадження⁹.

З огляду на специфіку розслідування службового підроблення, Н. В. Копча запропонувала під спеціальними знаннями розуміти «сукупність не загальновідомих у кримінальному провадженні теоретичних знань, набутих унаслідок фахової підготовки, а також практичних умінь і навичок, отриманих під час практичної діяльності в окремій галузі чи сфері для використання з метою виявлення ознак вчинення кримінального правопорушення та його подальшого розслідування й судового розгляду»¹⁰. Зауважимо, що визначення у яких під спеціальними знаннями, окрім самих теоретичних знань, пропонують розуміти ще й уміння та навички, зазнають критики з огляду на те, що «знання» – це «сукупність відомостей, набутих у процесі повсякденного досвіду, навчання та спеціальних способів дослідження»¹¹. Відтак, навички, як практична категорія, апіорі не може охоплюватися суто теоретичним поняттям.

До визначення сутності спеціальних знань вчені підходять ще й шляхом визначення мети використання (застосування цих знань), тобто скажімо із урахуванням їх значення та цільового призначення в контексті цілей кримінального судочинства. З цього приводу А. В. Лісцький вказує, що цілі застосування спеціальних знань, зокрема, у контексті специфіки кримінальних правопорушень, скоєних шляхом підпалу, полягають у:

1) сприянні збиранню, дослідженню та використанню орієнтуючої та доказової інформації в напрямі протидії злочинності (зокрема, для розкриття, розслідування та запобігання кримінальних правопорушень);

2) розробленні тактичних, організаційних і технічних методів, засобів і прийомів для роботи з криміналістично значущою інформацією¹². На нашу думку, при визначенні цілей використання спеціальних знань у кримінальному провадженні слід обов'язково керуватися

⁸ Лавріненко Д. В. Указана праця. С. 3.

⁹ Гайдар О. В. Указана праця. С. 152.

¹⁰ Копча Н. В. Використання спеціальних знань під час розслідування службового підроблення: теорія та практика : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 187-188.

¹¹ Енциклопедія сучасної України. URL: <https://surl.li/jizerh>. (дата звернення: 20.10.2024).

¹² Лісцький А. В. Указана праця. С. 59.

положеннями кримінального процесуального законодавства, адже діяльність всіх учасників кримінального провадження в цілому, і сторони обвинувачення зокрема, передбачає обов'язкове дотримання принципів законності, верховенства права та ін.

Звертаючись до чинних нормативно-правових актів одразу ж слід наголосити, що жоден із них не містить визначення центральної категорії нашого дослідження. Це, на нашу думку, передусім і зумовлює певний плюралізм у підходах українських вчених. Згадки про специфіку та сутність спеціальних знань містяться у тих нормах, котрі регламентують процесуальний статус експерта та спеціаліста. Законодавцем вказано, що експерт «володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями», а ті висновки, що формулюються ним, стосуються сфери його знань¹³.

При визначенні правового статусу спеціаліста у кримінальному провадженні законодавець вказує, що він «володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок»¹⁴.

У Законі України «Про судову експертизу» під судовою експертизою визначено «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду»¹⁵. Таким чином, законодавцем конкретизовано галузі таких знань. У сутнісному аспекті це перш за все спеціальні знання у галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Водночас у контексті диференціації цілей діяльності носіїв спеціальних знань – експерта та спеціаліста, слід зауважити про те, що останній залучається і в частині проведення практичних дій. Аналіз матеріалів слідчої, судової та експертної практики дозволяє узагальнити, що професійні навички, які застосовує спеціаліст, як правило, він реалізує у формі надання технічної допомоги. Однак це не означає, що такими ж навичками не володіє експерт, адже загальновідомо, що до стадій експертного дослідження належить, наприклад, експертний експеримент, а також інші форми діяльності, передбачені методикою проведення конкретної експертизи, виконання яких вимагає наявності окремих практичних навичок. Тут принципова відмінність полягає в тому, що залучення особи, яка є експертом у кримінальному провадженні, полягає в проведенні самостійного дослідження за результатами чого буде сформульовано висновок, у якому вирішуються конкретні питання, розв'язання яких покладено на експерта. Для отримання технічної допомоги залучається спеціаліст, проте тут ключовою ознакою є те, що будь-який судовий експерт може отримати і статус спеціаліста у кримінальному провадженні, однак у цьому аспекті безумовно змінюватимуться цілі його діяльності.

Принагідно зауважимо, що правову основу для залучення носіїв спеціаль-

V. Grytsenko

L'ESSENCE DES CONNAISSANCES SPÉCIALISÉES UTILISÉES DANS LES ENQUÊTES SUR LES INFRACTIONS PÉNALES CONTRE LA JUSTICE

Étant donné l'importance des connaissances spécialisées dans la résolution des tâches tactiques d'enquête et des tâches de procédure pénale, l'objectif de cet article est de définir le concept, l'essence et les formes typiques des connaissances spécialisées utilisées dans les enquêtes sur les infractions pénales contre la justice. Sur la base de la généralisation des approches théoriques de l'essence des connaissances spécialisées, l'auteur étaye la thèse selon laquelle, au fil du temps, ses définitions sont devenues quantitativement plus complexes et qualitativement meilleures. Il s'avère qu'aujourd'hui, l'utilisation de connaissances spéciales dans le domaine de l'artisanat dans les procédures pénales est devenue non conventionnelle, et que les autorités chargées de l'enquête préliminaire accordent la prérogative aux formes fondées sur des dispositions scientifiques solides, bien qu'à une certaine époque, ce soient les connaissances et les compétences artisanales qui soient devenues la base du développement de théories et de concepts scientifiques. Il s'avère que la forme la plus courante d'utilisation des connaissances spécialisées dans les enquêtes sur les infractions pénales contre la justice consiste à faire appel à un expert pour procéder à un examen. L'auteur formule également un certain nombre d'autres conclusions conceptuelles.

Mots clés : procédure pénale, enquête préliminaire, connaissances spécialisées, infraction pénale, justice, procédure judiciaire,

¹³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17>

¹⁴ Там само.

¹⁵ Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 №4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed19940225>

V. Grytsenko

**ISTOTA WIEDZY
SPECJALISTYCZNEJ
WYKORZYSTYWANEJ
W POSTĘPOWANIU
PRZYGOTOWAWCZYM W
SPRAWACH O PRZESTĘPSTWA
PRZECIWKO WYMIAROWI
SPRAWIEDLIWOŚCI**

Biorąc pod uwagę znaczenie wiedzy specjalistycznej w rozwiązywaniu taktycznych zadań dochodzeniowo-sledczych i zadań postępowania karnego, celem artykułu jest zdefiniowanie pojęcia, istoty i typowych form wiedzy specjalistycznej wykorzystywanej w dochodzeniu w sprawach o przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości. Opierając się na uogólnieniu teoretycznych podejść do istoty wiedzy specjalistycznej, autor uzasadnia tezę, że z biegiem czasu definicje autora stały się ilościowo bardziej złożone i jakościowo ulepszone. Stwierdza się, że obecnie wykorzystanie wiedzy specjalnej z zakresu rzemiosła w postępowaniu karnym stało się niekonwencjonalne, a organy postępowania przygotowawczego dają prerogatywę tym formom, które są oparte na naukowo uzasadnionych przepisach, chociaż kiedyś to wiedza i umiejętności rzemieślnicze stały się podstawą rozwoju teorii i koncepcji naukowych. Stwierdzono, że najczęstszą formą wykorzystania specjalistycznej wiedzy w śledztwach dotyczących przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości jest zaangażowanie biegłego do przeprowadzenia badania. Autor formułuje również szereg innych wniosków koncepcyjnych.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, postępowanie przygotowawcze, wiedza specjalna, przestępstwo, wymiar sprawiedliwości, postępowanie sądowe, specjalista, biegły, ekspertyza kryminalistyczna.

Сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя

них знань представниками сторони обвинувачення становлять профільні закони. Тому вважаємо, що саме їх положення слід піддати аналізу в контексті з'ясування цілей діяльності експерта та спеціаліста в кримінальному провадженні.

Так, зокрема, Законом України «Про прокуратуру» передбачено, що в межах своєї компетенції прокурор для з'ясування вартості активів з ознаками необґрунтованості, може залучати кваліфікованих спеціалістів та експертів, незалежно від їх громадянства, відомчої належності та підпорядкованості¹⁶. Окрім цього, цим же законом передбачено можливість залучення спеціалістів для реалізації нагляду за додержанням законів, що полягає у проведенні регулярних перевірок, а також задля належного реагування на факти порушення законодавства¹⁷.

Згідно із Законом України «Про Службу безпеки України» її співробітники мають право «залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів»¹⁸.

Уповноважені посадові особи Державного бюро розслідувань «залучають у межах компетенції на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів з метою визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості»¹⁹.

Погоджуємося з висновками О. А. Семенюк, яка на підставі аналізу положень глави 20 КПК України «Слідчі (розшукові) дії» дійшла висновку, що цілями участі спеціаліста в кримінальному провадженні є такі: 1) надання допомоги у виявленні і встановленні доказового значення встановлених фактів; 2) оформлення процесуальних дій; 3) надання консультацій, пояснень, довідок і висновків під час досудового розслідування та судового розгляду²⁰. У цьому контексті також слід зауважити про типовий підхід до диференціації форм спеціальних знань, що використовуються під час досудового розслідування. Так, вчені здебільшого погоджуються, що всі вони за підставою процесуальної регламентації можуть бути розподілені на процесуальні та непроцесуальні. На нашу думку, такий їх поділ стає принциповим і в контексті визначення цілей використання спеціальних знань, адже ті, порядок яких є процесуальним закріпленням, можуть сприяти формуванню процесуальних джерел доказів, сприяти досягненню цілей процесуальних дій а ті, правові засади реалізації яких не закріплені – можуть визначатися лише як засіб збирання інформації орієнтуючого характеру. Отже, головна мета використання спеціальних знань, яка переважно реалізується шляхом реалізації процесуальних форм, полягає в отриманні доказової інформації, другорядні цілі слід визначити, як «допоміжні», що пов'язані з виконанням окремих тактичних завдань, здобуття інформації орієнтуючого характеру тощо.

Ще одним питанням, котре відіграє вагоме значення у визначенні сутності спеціальних знань, є їх форми використання. У юридичній літературі під формами використання спеціальних знань розуміють «спо-

¹⁶ Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

¹⁷ Там само.

¹⁸ Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>

¹⁹ Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

²⁰ Семенюк О. А. Указана праця. С. 42.

соби реалізації таких знань, котрі застосовуються обізнаною особою під час кримінальної процесуальної діяльності»²¹.

Також зауважують, що у кримінальному процесі форму використання спеціальних знань «слід тлумачити як зовнішній вияв їх суті, що обумовлена змістом цих знань і знаходить своє практичне втілення під час розслідування кримінальних правопорушень»²². Відтак у контексті визначення таких форм під час досудового розслідування слід обов'язково зважити на специфіку конкретних кримінальних правопорушень.

Типовим під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя є призначення судових експертиз та отримання консультаційної допомоги спеціалістів. Стосовно судових експертиз, то найпоширенішими є: почеркознавча експертиза; судово-психіатрична експертиза; психологічна експертиза; економічна експертиза; судово-медична експертиза, товарознавча експертиза.

Судово-психіатричні експертизи призначаються у справах, де існують сумніви в ментальному здоров'ї підозрюваного і слід встановити, чи страждав він на момент учинення інкримінованого йому діяння на хронічне психічне захворювання, перебував поза будь-яким хворобливим розладом психічної діяльності; міг усвідомлювати свої дії та керувати ними; може усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Наприклад, потреба у з'ясуванні таких фактів виникла під час розслідування факту порушення правил адміністративного нагляду, допущеного обвинуваченим, який перебував на обліку в лікаря-психіатра з діагнозом легка розумова відсталість²³.

Почеркознавча експертиза призначається у справах, розпочатих за фактами завідомо неправдивого повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України) та введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України). Об'єктами досліджень у цих справах найчастіше стають або матеріали кримінальних проваджень або інші офіційні документи в яких міститься підпис підозрюваного, обвинуваченого, наявність якого засвідчує факт надання ним неправдивих показань, пояснень, свідчень, повідомлення неправдивих фактів або повідомлення про кримінальне правопорушення, факт якого спростовано. Так, у справі, що розглядалася Підволочиським районним судом Тернопільської області на дослідження направлявся протокол допиту свідка (який у подальшому набув статусу підозрюваного). Відповідно до встановлених обставин справи, він, будучи повідомленим про кримінальну відповідальність про надання неправдивих показань, «надав суду завідомо неправдиві показання, а саме категорично заперечив факти вантажних автомобільних перевезень ним дров (зрізаних дерев) на прохання обвинувачених, а також знайомства з вказаними особами, під час допиту його в якості свідка в залі судового засідання, заперечивши свої попередні показання, надані 26 серпня 2020 року в ході досудового розслідування, повідомивши суду недостовірні відомості про обставини та факт вчинення кримінального правопорушення

²¹ Гайдар О. В. Указана праця. С. 153.

²² Семенюк О. А. Указана праця. С. 40.

²³ Вирок Тиврівського районного суду Вінницької області від 06.09.2019, у справі № 145/524/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84104997>

обвинуваченими»²⁴. Таким чином, дослідженню піддавався протокол допиту свідка, що зберігався в матеріалах іншого кримінального провадження.

Різні види експертних досліджень призначаються у справах, розпочатих за ознаками втечі з місць позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України), учинення незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна чи майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України). Це зумовлено варіативністю способів, до реалізації яких вдаються підозрювані з метою реалізації злочинного умислу. Усі посягання на життя та здоров'я захисника чи представника особи передбачають призначення судово-медичних експертиз.

Поодинокий характер до реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя має така форма використання спеціальних знань як участь спеціалістів у слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) діях. Вважаємо, що її недостатньо використовують представники органів досудового розслідування. Ба більше, такий же поодинокий характер до реалізації мають і непроцесуальні форми використання спеціальних знань. Тому можливості таких форм слід досліджувати та впроваджувати у правозастосовну практику.

Висновки. Аналіз теоретичних підходів, котрі знаходять своє висвітлення в юридичній літературі, дає підстави констатувати, що з часом авторські визначення кількісно ускладнилися, що передусім полягає у збільшенні застосованих термінологічних конструкцій. Відбулося й якісне вдосконалення цих дефініцій, адже при їх формулюванні автори виходять ще і з цілей використання цих знань та їх значення для результатів досудового розслідування. Наразі нетрадиційним стало використання у кримінальному провадженні спеціальних знань у галузі ремесла, адже тепер прерогативу віддають тим формам, в основу яких покладено науково обґрунтовані положення, хоча свого часу саме ремісничі знання та навички і стали основою для розвитку наукових теорій і концепцій. Вважаємо, що в сутнісному аспекті спеціальними є знання в галузях науки, техніки та мистецтва, проте сюди не слід відносити правові.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя важливо в повному об'ємі використовувати всі ті можливості та перспективи, якими характеризуються окремі форми використання спеціальних знань. На сучасному етапі розвитку кримінальної юстиції, типовим є використання процесуальних форм у формі залучення експерта до проведення почеркознавчих, судово-психіатричних і судово-медичних експертиз, психологічних експертиз, товарознавчих та економічних експертиз тощо.

Меншою поширеністю характеризуються такі форми використання спеціальних знань, як залучення спеціаліста до участі в слідчих (розшукових) діях, непроцесуальні форми використання спеціальних знань. З огляду на відсутність апробованої практики в контексті реалізації окреслених двох форм використання спеціальних знань, вважаємо, що ці питання мають стати перспективами подальших досліджень.

²⁴ Вирок Підволочиського районного суду Тернопільської області від 27 червня 2024 р., у справі № 604/394/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120028646>

References

- Vyrok Pidvolochyskoho raionnoho sudu Ternopilskoi oblasti vid 27 chervnia 2024 r., u spravi № 604/394/24. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reiestr.court.gov.ua/Review/120028646> [In Ukrainian].
- Vyrok Tyvrivskoho raionnoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 06.09.2019, u spravi № 145/524/19. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reiestr.court.gov.ua/Review/84104997> [In Ukrainian].
- Vuima A. H. (2023) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia vbyvstv: dys. ... dokt. filosofii: 081 Pravo. Kharkiv, 2023. 297 s. [In Ukrainian].
- Haidar O. V. Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia taïemnoho vykradennia chuzhoho maina: monohrafiia / za red. d-ra yuryd. nauk, prof. V. O. Husievoy. Kharkiv: TOV «U spravi», 2023. 185 s. [In Ukrainian].
- Honcharenko V. Y. (1980) Yspolzovanye dannykh estestvennykh y tekhnicheskyykh nauk v uholovnom sudoproizvodstve. (Metodolohicheskiye voprosy). Kyev : Vyshcha shkola. 160 s. [In Ukrainian].
- Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. URL: <https://surl.li/jizerh>. [In Ukrainian].
- Kopcha N. V. (2023) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia sluzhbovoho pidroblennia: teoriia ta praktyka : monohrafiia. Odesa : Vydavnytstvo «Iurydyka». 244 s. [In Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Baza danykh (BD) «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada (VR) Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17>. [In Ukrainian].
- Lavrinenko D. V. (2024) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia terorystychnykh aktiv: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Kharkiv. 246 s. [In Ukrainian].
- Lisitskyi A. V. (2023) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh shliakhom pidpalu: dys. ... d-ra filosofii: 081 «Pravo». Kyiv. 298 s. [In Ukrainian].
- Pro Derzhavne biuro rozsliduvan : Zakon Ukrainy vid 12 lystop. 2015 r. №794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>. [In Ukrainian].
- Pro prokuraturu : Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. [In Ukrainian].
- Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 25 berez. 1992 r. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. [In Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: zakon Ukrainy vid 25.02.1994 №4038-KhII // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed19940225>. [In Ukrainian].
- Semeniuk O. A. (2024) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyshchem: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Kyiv. 253 s. [In Ukrainian].
- Fastovets V. A. (2015) Deiaki problemni pytannia shchodo vyznachennia zmistu spetsialnykh znan u kryminalnomu sudochynstvi. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. № 15. S. 171-180. [In Ukrainian].

Received by Editorial Board: 07.11.2024

Suggested Citation:

Гриценко, В. (2024). Сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (10). 200-207. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.17>